

The World's Largest Open Access Agricultural & Applied Economics Digital Library

This document is discoverable and free to researchers across the globe due to the work of AgEcon Search.

Help ensure our sustainability.

Give to AgEcon Search

AgEcon Search

<http://ageconsearch.umn.edu>

aesearch@umn.edu

*Papers downloaded from **AgEcon Search** may be used for non-commercial purposes and personal study only. No other use, including posting to another Internet site, is permitted without permission from the copyright owner (not AgEcon Search), or as allowed under the provisions of Fair Use, U.S. Copyright Act, Title 17 U.S.C.*

No endorsement of AgEcon Search or its fundraising activities by the author(s) of the following work or their employer(s) is intended or implied.

— 5%-os
ék és az
vályesek
,
félék és
y miatt

fontos
tétélezi.
s fajták
llító fel-
elő és a
t fajta-
ai bázis

s gyom-
termelés
ajuntság
séget és
övények
él.

ésváltás
ötti faj-
ti növé-
és szer-

e olyan
almazás

gygyorsí-

talább 5
speciali-

körzeti

pzelhető
tt sima,

ztó egy-
export-
gterem-
egyben

A GAZDÁLKODÁS GYAKORLATÁBÓL

33-38

MIÉRT NÖVEKSZIK LASSAN A MEZŐGAZDASÁGI NAGYÜZEMEK ÉLELMISZER-FELDOLGOZÓ TEVÉKENYSÉGE?

BORBÉNYI ERVIN

Az 1968. január hó 1-én életbe lépett termelőszövetkezeti törvény a mezőgazdasági nagyüzemek, illetve elsősorban a termelőszövetkezetek gazdasági tevékenységének jelentős bővítéséhez biztosította a jogi lehetőséget. A szövetkezetekről szóló 1971. évi III. sz. törvény 37.§-a ezt megerősítette.

A jogi szabályozás keretei között a termelőszövetkezetek kiegészítő tevékenysége dinamikusan növekedett, és e nem szorosan mezőgazdasági jellegű, úgynevezett alaptevékenységen kívüli tevékenységeknek az árbevételei az 1967. évi 19%-ról 1970-ben már 31%-ra növekedtek. (Amennyiben a mezőgazdasági alaptevékenység részére végzett munkákat, valamint a kereskedelmi tevékenységnél a beszerzési értéket levonásba helyezzük, ez az arány csak 18%.) Az árbevételek ilyen növekedési üteme az elmúlt három évben átlagosan mintegy 35–45%-os volt.

Nem kielégítő azonban az alaptevékenységen kívüli tevékenység árbevételének ágazatonkénti megoszlási aránya.

Az 1970. évi megoszlást az alábbi adatok szemléltetik:

	Az árbevétel %-os aránya
élelmiszeripari termékek előállítása	3,5
feldolgozás	2,2
kereskedelmi tevékenység	23,1
szolgáltatás	8,2
építőipari tevékenység	35,6
szállítás	8,3
kő-, kavics-, homokkitermelés	1,7
ipari termék előállítás	8,6
egyéb tevékenység	8,8

A kimutatáshoz hozzá kell fűzni azt a megjegyzést, hogy a jelenlegi csoportosítás nem tükrözi híven a valóságos gazdasági folyamatokat, mert hiszen az alaptevékenységen kívüli tevékenység egy része kifejezetten

a főtevékenység folytatását segíti elő (pl. takarmánykeverés, építés). Ezen túlmenően indokolatlan az élelmiszer-feldolgozást is az alaptevékenységen kívül álló tevékenységnek minősíteni. A kereskedelmi tevékenységnél pedig a helyes összehasonlítás érdekében csak az árrés szerepeltetése lenne helyes. Ezek a korrekciók természetesen a belső arányokat is alapjaiban módosítanák.

A FELDOLGOZÓTEVÉKENYSÉG FEJLŐDÉSI ÜTEME NEM KIELEGÍTŐ

A termelőszövetkezetek mezőgazdasági termék- és feldolgozó tevékenysége nem növekszik a kívánt ütemben. A termékfeldolgozó helyek száma pl. 1970-ben mintegy 10%-ban csökkent. Nem nő kielégítően a közvetlen lakossági értékesítés sem.

Az élelmiszer-feldolgozó tevékenység növeléséhez igen jelentős népgazdasági érdek fűződik. A felesleges szállítások elkerülése, a falun élő lakosság folyamatos foglalkoztatása, a szövetkezeti feldolgozó ipar relatíve alacsony eszközszükséglete a fejlesztés gyorsabb ütemét kívánná meg.

A népgazdasági érdek ellenére az ütem nem kielégítő, tehát arra a következtetésre kell jutni, hogy a mezőgazdasági üzemek vállalati, szövetkezeti érdeke nem esik egybe a népgazdaság érdekeivel.

Tekintsük át, vajon mi akadályozza az élelmiszer-feldolgozás körének, volumenének bővítését?

Az anyagi érdekelttség az élelmiszer-feldolgozás terén nem kielégítő. A feldolgozó tevékenység bővítésében akkor érdekelt a mezőgazdasági üzem, ha

- a megtermelt mezőgazdasági termék egyébként nem realizálható,
- az élelmiszer-feldolgozásba fektetett eszközök megtérülési ideje gyors,
- az árbevételben jelentős nyereség realizálódik,
- a melléktevékenység folytatása lehetővé teszi a folyamatos munkacsoport-foglalkoztatást.

Nem térhetünk ki most részleteiben azokra az egyéb okokra, melyek egyébként korlátozzák a fejlesztést. (Pl. nagy befektetés-igény, egészségügyi korlátozások, illetve rendszabályok, szakemberhiány, üzemtípusok, modellek, illetve technológiák hiánya stb.) Itt csupán az anyagi érdekelttség területén mutatkozó feszültségekről, ellentmondásokról számolunk be, keresve a kibontakozás útját.

A nem kielégítő fejlődési ütem ellenére egyes területeken van előrehaladás. Ez abból adódik, hogy a tevékenységi kör bővítése tekintetében nem kizárólagos a nyereségráta meghatározó szerepe. Egyes területeken a foglalkoztatás, a kármentés igénye, az eszközkihasználás javítására irányuló törekvés a feldolgozótevékenység bővítésére ösztönzően hat. Az érdekeltiségi kérdés ott merül fel, ahol a bővítés célja kifejezetten a nyereség növelése.

1
nagy
felelő
nunk
feldol

színv

A
dolgo
egyéb
olyan
a pia
mert
rekné
illetve
nyere
reség-

A
Külön
lizálás
gazda
határ
tári é
tehát

A
az eg
a foly
szám
romlá

Húsi
Tejipar
Barom
Konzerv

Kiindulási alapként azt kell talán tekintenünk, hogy a mezőgazdasági nagyüzemek felhalmozott *pénzeszköze, feldolgozható nyersanyaga és megfelelő munkaereje rendelkezésre áll*. Ilyen körülmények között kell vizsgálnunk, hogy vajon az üzemi döntés miért helyezi előtérbe a nem élelmiszer-feldolgozó, tehát egyéb ipari jellegű tevékenységet.

AZ ELÉRHETŐ NYERESÉGRÁTA ALACSONY

Az anyagi érdekeltséget az élelmiszerárak költségszerkezete, stabil színvonala és az élelmiszerek piaci helyzete már eleve meghatározza.

Az élelmiszer-termékek termelői és fogyasztói árszínvonala a feldolgozó, forgalmazó vállalatoknál csak minimális nyereséget biztosít. Az egyéb ipari termékekénél ugyanis, a termelőszövetkezetnek módjában áll olyan termék előállítására ráállni, mely magas nyereséget biztosít, mivel a piac e termékért, mint hiánycikkért hajlandó magasabb árat fizetni, mert az állami ipar, vagy egyéb termelőszektor nem gyártja. Élelmiszerekénél ez szinte lehetetlen, hiszen ezekből a piacon a keresletnek megfelelő, illetve ahhoz igazodó kínálat van, ebből következik, hogy az elérhető nyereségráta alacsony. Az 1. táblázat adatai néhány élelmiszeri iparág nyereség-színvonaláról tájékoztatnak.

Az élelmiszer-feldolgozásba befektetett eszközök megtérülése lassú. Különösen problematikus ez azért, mert a mezőgazdasági termelés és realizálás szakaszai a feldolgozó tevékenység folytán elkülönülnek. Egy mezőgazdasági nagyüzemnek pl. ha borpalackozásra, vagy konzervgyártásra határozza el magát, számolnia kell azzal, hogy az egyébként a folyó naptári évben realizálható nyeresége a következő naptári évre húzódik át, tehát az év végi részesedésnél az nem vehető figyelembe.

Az élelmiszer-feldolgozásban nem csekély a kockázati veszteség. Míg az egyéb ipari termékekénél szerződéses kapcsolat formájában biztosítható a folyamatos értékesítés, az élelmiszer-termékekénél ez már kevésbé biztos, számolni kell esetleges kockázattal, mely az áru természetéből adódóan romlással, veszteséggel jár együtt, illetve az árak csökkentéséhez vezet.

1. táblázat

NÉHÁNY ÉLELMISZERIPARI IPARÁG NYERESÉG-SZÍNVONALA

Iparág	1968		1969		1970	
	eszközérték	nyereség	eszközérték	nyereség	eszközérték	nyereség
	az árbevétel %-ában					
Húsipar	15,4	2,1	17,2	2,1	23,9	2,7
Tejipar	9,7	2,7	9,2	2,5	8,6	2,3
Baromfiipar	22,6	6,7	35,0	8,8	17,9	4,2
Konzervipar	9,5	7,7	8,2	6,9	4,2	3,9

A KÖLTSÉGSZERKEZET KEDVEZŐTLEN

Az élelmiszerek árszerkezetében *igen jelentős* — szinte meghatározó tényező — az anyaghányad, és igen alacsony a feldolgozási, illetve rezsi-költség. Ugyanakkor az egyéb ipari tevékenység árszerkezetében a rezsi igen magas részarányt képvisel. Nyilvánvaló, hogy a mezőgazdasági üzemben a rezsiköltségek ilyen mértékben nem merülnek fel, lényegesen alacsonyabb az eszközellátottság és az ezzel kapcsolatos költségtéher, mint az állami ipar üzeimeiben. Ebből adódik, hogy a szövetkezeti ipar nyereségrátája — még azonos ár alkalmazása mellett is — magas. Az élelmiszer-feldolgozásnál ilyen magas nyereség nem realizálható, ebből következik, hogy az ide befektetett eszköz alig térül meg, illetve azt más ágazatból kell elvonni.

Néhány fontos ágazat 1970. évi költség szerkezetét a 2. táblázat szemlélteti.

2. táblázat

NÉHÁNY IPARÁG 1970. ÉVI KÖLTSÉGSZERKEZETE

Iparág	Anyag-	Munkabér-	Egyéb	Összes
	költség részaránya, %			
Bányászat	34,2	29,2	36,6	100,0
Gép és gépi berendezés gyártása	57,4	17,5	24,1	100,0
Fémöntőmegeik	65,7	14,3	20,0	100,0
Építőanyag	48,8	18,5	32,7	100,0
Élelmiszeripar	79,8	5,8	14,4	100,0
ebből: húsipar	85,7	3,3	11,0	100,0
tejipar	80,4	4,6	15,0	100,0
malomipar	87,6	3,4	9,5	100,0

A jövedelmezőségi arányokat a 3. táblázat alapján vethetjük egybe. (A számadatok 1969-es helyzetet tükröznék. Az arányok tekintetében ezt jellemzőnek el lehet fogadni. 1971-re ezek az arányok tovább romlottak a feldolgozóipari adó- és árkiegészítési kulcsok változtatása következtében.)

A 3. táblázatban közölt — a gazdasági általános költségek figyelembevétele nélkül számított — eredmények nettó árbevételhez (ill. a hozamérték és nettó árbevétel együttes összegéhez) viszonyított mutatói is kedvezőtlen képet mutatnak az élelmiszer-feldolgozás jövedelmezőségét illetően.

A „gazdasági általános költségek” a hozamköltség és -érték, illetve az értékesítési önköltség és az árbevétel 12,2–13,8%-a között mozognak. Ennek figyelembevétele a globális 19,9%-os eredményhányadot 7,6%-ra, illetve a 17,5%-ost 6,7%-ra mérsékli. Ha tehát nettóárbevétel-arányosan számítjuk a gazdasági általános költségeket, akkor nyilvánvaló, hogy az élelmiszer-feldolgozás, az anyageladás és a belkereskedelmi tevékenység gya-

3. táblázat

A KIEGÉSZÍTŐ TEVÉKENYSÉGEK JÖVEDELMEZŐSÉGE 1969-BEN

Sor- szám	Kiegészítő tevékenység*	Nyereség	
		a nettó árbevétel	a nettó árbevétel és a hozamérték
		százalékában	
1.	Egyéb tevékenység (1)	37,4	34,0
2.	Bányászat(7)	32,8	19,6
3.	Szolgáltatás (2)	32,1	30,5
4.	Kutatásfejlesztés (4)	30,9	29,2
5.	Közlekedés (3)	29,8	29,8
6.	Egyéb ipari tevékenység (9)	25,1	13,9
7.	Építőipari tevékenység (5)	23,5	23,4
8.	Külkereskedelmi értékesítés (6)	21,9	21,9
9.	Beruházás (8)	18,9	18,9
10.	Fafeldolgozás (10)	15,3	8,3
11.	Élelmiszeripar (11)	11,7	6,3
12.	Anyageladás (12)	7,6	7,6
13.	Belkereskedelmi tevékenység (13)	4,9	4,9
	Átlagosan	19,9	17,5

*A rangsorolás a nettó árbevételre vetített eredmény alapján történt, a zárójeles szám a hozamértéket is figyelembe vevő sorrendiséget jelzi.

korlatilag nem nyereséges. (Ez a megállapítás természetesen csak úgy fogadható el, ha a gazdasági általános költségeket árbevétel-arányosan vesszük figyelembe. A valóságban azonban ezt „differenciáltan” kellene mérlegelni, emellett a tevékenységi főcsoportban elég nagy lehet az „átlagvesztésen” belül is az egyes tevékenységelemek eredménysszóródása, mind pozitív, mind negatív irányban! E kérdés vizsgálata azonban széles körű felmérést igényelne. Az a körülmény, hogy éppen az élelmiszer-feldolgozás és a belkereskedelmi értékesítés jövedelmezősége a legkisebb, illetve — a számítási módszertől függően — veszteséges, nyomatékosan figyelmeztet arra, hogy a tevékenységek gazdaságossága javítandó akkor, ha a tevékenységek mezőgazdasági nagyüzemekben való fejlődését valóban támogatni kívánjuk.

Különösen figyelemre méltó a kereskedelmi tevékenység igen alacsony nyereséghányada. Az 1971-ben végrehajtott szabályozó-változtatások során a kereskedelmi tevékenység után 3%-os termelési adót írtak elő. Ugyanakkor 1971. október 1-től jelentősen felemelték az üzlethelyiségek bérleti díját. (A termelési adó nem érinti a zöldség-gyümölcskereskedelmet.) Nyilvánvaló, hogy ilyen körülmények között — biztonságos értékesítési lehetőség mellett — a közvetlen lakossági értékesítés terén az érdekltség a nép-gazdasági igényvel ellentétes.

A MEGOLDÁS ÚTJAI

A megoldás útjai a következők lehetnek:

— Javítani kell a jövedelmezőségi arányokat az élelmiszerek feldolgozásánál általában, és az állami élelmiszeriparban is.

— Kétségtelen, hogy a melléktevékenység termelői adóztatási rendszere jelenleg relatív előnyt biztosít az élelmiszer-feldolgozó tevékenységnek. Az adókulesok differenciáltságát célszerű tovább fokozni a nem élelmiszer-gazdasági tevékenység adókulesainak jelentős növelésével, illetve az élelmiszer-feldolgozó tevékenység teljes adómentesítésével.

— A húsfeldolgozó üzemekhez hasonlóan bővíteni kell az élelmiszer-feldolgozó üzemek létesítésére biztosítható állami támogatások körét.

— Az élelmiszer-feldolgozók létesítéséhez tágabb körben kell közép és hosszú lejáratú hitelt biztosítani. A hitelezés során nemcsak az újonnan létesítendő állóeszközökre célszerű hitelfedezetet biztosítani, hanem a tevékenységi kör bővülésének forgóalap-szükségletét is célszerű közép lejáratú hitellel meghitelezni.

A javasolt intézkedések nem jelentenek költségvetési többletterhet, a terhek átesoportosítása biztosítható. További javaslatokat célszerű kidolgozni az élelmiszer-feldolgozás terén az iparvállalatokkal való együttműködés elősegítésére, hiszen ezt a jelenlegi pénzügyi, közgazdasági szabályozók csak igen korlátozottan teszik lehetővé.

Подсобная деятельность сельскохозяйственных производственных кооперативов значительно выросла. В тоже время внутри выручки от подсобной деятельности очень мала доля (3,5%) продовольственных продуктов.

Развитию перерабатывающей деятельности препятствует не удовлетворительная материальная заинтересованность, минимальная прибыль, значительный риск и потребность в оборотных средствах, порча. Велика потребность в материалах, малы накладные расходы в ценах. Не приносит достаточного дохода и торговля продуктами питания. Это положение ухудшает дальше повышение производственного налога, арендной платы за помещение. Эти вопросы вскрываются в статье, и путь решения их видит в следующем: улучшении пропорций доходности, поддержке капиталовложений, предоставлении кредита на оборотные средства.

In den ungarischen landwirtschaftlichen Produktionsgenossenschaften haben sich die Ausgleichs- und Nebentätigkeiten wesentlich erhöht. Innerhalb der Nebentätigkeiten ist aber die Proportion der aus den Produktionstätigkeiten der Nahrungsmittelindustrie entstammenden Preiseinnahmen äusserst gering (3,5%). Die Entfaltung der nahrungsmittelverarbeitenden Tätigkeiten wird durch vielfachen Faktoren gehemmt: nicht genügende materielle Interessen, minimal gestaltete Gewinne, erhöhtes Risiko, Umlaufmittelsprüche, Verderbgefahr usw. Bei den Aufarbeitsverfahren ist der Rohmaterial- und Preisanteil viel zu hoch, die Regiekosten sind aber gering. Auch die Erträglichkeit aus den Nahrungsmittelhandel ist nicht genügend und wird mit der Produktionssteuer, der erhöhten Geschäftsraummiete noch niedriger. Nachdem der Verfasser die genannten Schwierigkeiten ausführlich erörtert hat, wurde auch auf die möglichen Lösungen hingewiesen die aus den verbesserten Rentabilitätsproportionen, Investitionszustütungen und Krediten für die Umlaufmittelversorgung bestehen können.